9. *Рябцева, Л. Н.* Информационное обучение пользователей как условие развития образовательной функции библиотеки : автореф. дис. … канд. пед. наук : 05.25.03 / Л. Н. Рябцева ; Гос. публичная науч.-техн. б-ка Сибирского отделения Рос. акад. наук. – Новосибирск, 2012. – 18 с.
10. *Терешин, В. И.* Современные проблемы развития педагогических функций библиотек / В. И. Терешин // Развитие педагогических функций советских библиотек : межвуз. сб. науч. тр. / отв. ред. В. И. Терешин. – М. : МГИК, 1991. – С. 5–25.

М. Г. Пшыбытка, *загадчык навукова-даследчага аддзела бібліятэказнаўства;*
А. Е. Далгаполава, *кандыдат педагагічных навук, першы намеснік дырэктара па абслугоўванні карыстальнікаў і ідэалогіі, Нацыянальная бібліятэка Беларусі*

ДЗЕЙНАСЦЬ ПУБЛІЧНЫХ БІБЛІЯТЭК БЕЛАРУСІ Ў КАНТЭКСЦЕ ВЫКАНАННЯ ДЗЯРЖАЎНАЙ ПРАГРАМЫ «КУЛЬТУРА БЕЛАРУСІ»

З’яўляючыся шматфункцыянальнымі ўстановамі культуры, публічныя бібліятэкі добрасумленна выконваюць шэраг сацыяльна значных задач: прадстаўляюць грамадзянам рэспублікі свабодны доступ да інфармацыі і ведаў, у тым ліку да апошніх дасягненняў сусветнай і айчыннай навукі, ствараюць умовы для духоўнага і маральнага развіцця чытачоў.

Функцыянуючы ва ўмовах павелічэння аб’ёму інфармацыі і працуючы над яе арганізацыяй, бібліятэкі выступаюць у якасці сацыяльнага фактару, які стабілізуе грамадства і здольны забяспечыць яго інфармацыйную бяспеку і ўстойлівасць, ураўнаважыць розныя інфармацыйныя магчымасці рэгіёнаў.

Мэта развіцця бібліятэчнай галіны Рэспублікі Беларусь да 2015 г. вызначана ў Дзяржаўнай праграме «Культура Беларусі» на 2011–2015 гг. (далей – Праграма) як «забеспячэнне свабоднага і роўнага доступу да інфармацыйных рэсурсаў і бібліятэчных фондаў для розных груп насельніцтва». Эфектыўнасць рэалізацыі названай мэты вызначаецца Праграмай як дасягненне шэрагу паказчыкаў, сярод якіх:

– актывізацыя абнаўлення фондаў да 5 % у год;

– павелічэнне колькасці наведванняў, у тым ліку – аддаленых карыстальнікаў, на 5 % да 2015 г.;

– поўная камп'ютарызацыя бібліятэк з падключэннем да сеткі Інтэрнэт і арганізацыяй электроннай пошты з улікам абнаўлення камп'ютарнага парку па 20 % у год.

Развіццё бібліятэчнай справы ў адзначаных накірунках патрабавала перш за ўсё ўдасканаленне яе заканадаўчай базы. На рашэнне дадзенай задачы накіраваны шэраг заданняў Праграмы, частка з якіх выканана. У прыватнасці, з 9 лістапада 2014 г. уступілі ў сілу змяненні і дапаўненні, унесеныя ў Закон аб бібліятэчнай справе ў Рэспубліцы Беларусь. Наступныя заданні, якія знаходзяцца на стадыі выканання, і, спадзяёмся, будуць паспяхова рэалізаваны на працягу астатняга часу, – Кодэкс Рэспублікі Беларусь аб культуры і новая рэдакцыя стандарту Беларусі 7.20-2000 «Бібліятэчная статыстыка. Асноўныя палажэнні».

Дасягненню асноўных паказчыкаў, замацаваных у Праграме, павінны былі спрыяць заданні, звязаныя з абсталяваннем бібліятэк камп'ютарнай тэхнікай, набыццём праграмнага забеспячэння, сервернага абсталявання, тэфлаабсталявання, капітальным рамонтам будынкаў і шэраг іншых.

На працягу чатырох гадоў рэалізацыя Праграмы адбывалася на фоне сутнасных – колькасных і якасных – змен у бібліятэчнай сетцы. Па стане на пачатак 2015 г. у ведамстве Міністэрства культуры Рэспублікі Беларусь знаходзіцца 2999 бібліятэк: Нацыянальная бібліятэка Беларусі, 6 абласных бібліятэк і 2992 публічныя бібліятэкі мясцовых органаў улады.

За апошнія 20 гадоў сетка публічных бібліятэк скарацілася амаль у 2 разы. У аснове гэтых змен ёсць аб'ектыўныя прычыны – колькасны склад сельскага насельніцтва паступова памяншаецца. У той жа час тэмпы скарачэння бібліятэчнай сеткі павінны адпавядадаць тэмпам зніжэння колькасці жыхароў у сельскай мясцовасці. Толькі ў гэтым выпадку публічныя бібліятэкі будуць заставацца агульнадаступнымі, набліжанымі да месца жыхарства карыстальнікаў. Пачынаючы з 2011 г., тэмп скарачэння колькасці бібліятэк стаў значна пераўзыходзіць скарачэнне колькасці насельніцтва і ў 2014 годзе дасягнуў наступных суадносін: скарачэнне сельскага насельніцтва – 2 %; скарачэнне бібліятэк – 12 %.

РЕПОЗИТОРИЙ БГУКИ

У 2011–2012 гг. у рэспубліцы пачаты эксперымент па аб'яднанні публічных і школьных бібліятэк, размешчаных у сельскай мясцовасці. Аб'яднанне праходзіла ў адпаведнасці з Планамі паэтапнай інтэграцыі ў 2012–2014 гг., распрацаванымі аблвыканкамамі і Метадычнымі рэкамендацыямі па інтэграцыі (аб'яднанні) сельскіх публічных бібліятэк і бібліятэк устаноў агульнай сярэдняй адукацыі і арганізацыі іх дзейнасці, зацверджанымі ў 2012 годзе Міністэрствам культуры і Міністэрствам адукацыі Рэспублікі Беларусь.

Паводле аператыўных даных, на 01.01.2015 у Беларусі функцыянуюць 444 аб'яднаныя бібліятэкі. З агульнай колькасці аб'яднаных бібліятэк 31 бібліятэка (7 %) перайшла ў ведамства Міністэрства адукацыі Рэспублікі Беларусь, што супярэчыць названым Рэкамендацыям. Гэта 25, або 60 %, ад колькасці аб'яднаных бібліятэк у Гродзенскай вобласці, 5, або 11 %, – у Брэсцкай, 1, або 1 %, – у Мінскай вобласці. У іншых галінах усе аб'яднаныя бібліятэкі засталіся ў ведамстве Міністэрства культуры. Аб'яднанне сельскіх публічных і школьных бібліятэк ажыццяўлялася на падставе адпаведных рашэнняў раённых выканаўчых камітэтаў.

Асноўнымі праблемамі, якія ўзнікаюць у дзейнасці аб'яднаных бібліятэк у выпадку іх пераводу ў ведамства Міністэрства адукацыі, спецыялісты на месцах адзначаюць: неадпаведнасць камплектавання фонду аб'яднаных бібліятэк літаратурай універсальнага характару патрэбам насельніцтва; адсутнасць механізму прадастаўлення дзяржаўнай статыстычнай справаздачнасці аб дзейнасці аб'яднаных бібліятэк, немагчымасць забеспячэння бесперашкоднага доступу ў бібліятэку насельніцтву. Рэжым работы школы і статус школы як напаўзачыненай установы робяць немагчымым наведванне бібліятэкі дарослымі чытачамі ў вячэрні час і выхадны дзень, што зніжае наведвальнасць імі бібліятэк. Неахопленымі застаюцца і дзеці дашкольнага ўзросту. Такім чынам, не ў поўнай меры рэалізуюцца правы грамадзян на бібліятэчнае абслугоўванне, што супярэчыць арт. 51 Канстытуцыі Рэспублікі Беларусь і арт.5 Закона Рэспублікі Беларусь «Аб бібліятэчнай справе ў Рэспубліцы Беларусь».

Нягледзячы на скарачэнне сеткі бібліятэк, колькасць наведванняў паступова павялічваецца. Па выніках 2014 г. перавыканаы агульны паказчык Праграмы на пяцігодку: забяспечана 27 480 тыс. пры плане 26 565 тыс. на канец 2015 г. У пэўнай

РЕПОЗИТОРИЙ БГУКИ

ступені гэтаму спрыяла рашэнне аб уключэнні ў афіцыйную статыстыку наведванняў аддаленых карыстальнікаў.

Паслугамі публічных бібліятэк у 2014 годзе скарысталіся каля 3,4 млн. чалавек. Гэта на 4 % менш, чым у 2013 г., але з улікам колькаснага складу бібліятэк можна лічыць, што ахоп насельніцтва абслугоўваннем пакуль застаецца досыць высокім. У сярэднім кожны трэці грамадзянін Беларусі з'яўляецца карыстальнікам публічнай бібліятэкі. Безумоўна, зберагчы працэнт ахопу насельніцтва дазваляе актыўнае выкарыстанне нестацыянарных форм абслугоўвання, для ажыццяўлення якога выкарыстоўвалася 103 бібліёбусы.

Трэба адзначыць, што ў цэлым эфектыўнасць абслугоўвання павысілася. На дыяграме прадстаўлены суадносіны паказчыкаў па сярэдняй колькасці чытачоў і наведванняў, што прыходзіліся на адну бібліятэку ў 2010 г. і 2014 г. (*мал. 1*):

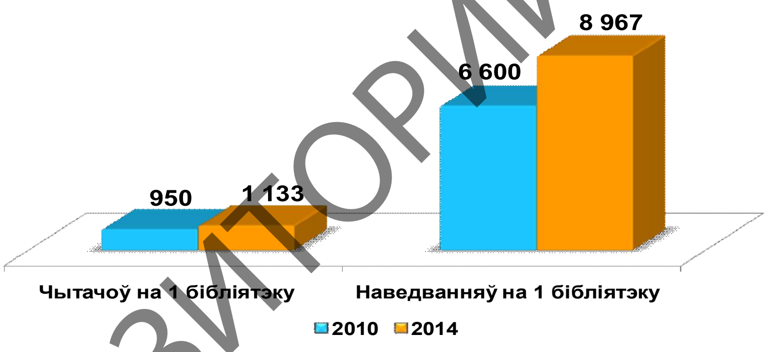

Мал. 1. Эфектыўнасць абслугоўвання

Наяўнасць інфармацыйных рэсурсаў, якія адпавядаюць патрэбам часу, – наступны асноўны складнік дзейнасці бібліятэкі. Таму заканамерна, што адной з задач Праграмы з'яўляецца фарміраванне інфармацыйных рэсурсаў і іх захаванне. Даручэнне кіраўніка дзяржавы А. Р. Лукашэнкі ад 23 лютага 2007 г. №10 / 48 П269, у адпаведнасці з якім на камплектаванне фондаў публічных бібліятэк павінна выдзяляцца не менш за 15 % ад сумы, якая выдаткоўваецца на ўтрыманне бібліятэкі, усімі абласцямі ў 2014 годзе выканана. Сярэдні паказчык па краіне склаў 16,7 %.

Мэтавы паказчык Праграмы па аб'наўленні фондаў у цэлым па краіне практычна выкананы (4,9 % у год). У той самы час трэба адзначыць, што ён дасягнуты, у асноўным, за кошт спісання

РЕПОЗИТОРИЙ БГУКИ

састарэлай літаратуры. Гэта прывяло да пэўнага памяншэння аб'ёму сукупнага фонду публічных бібліятэк, але, як можна дапусціць, павысіла яго актуальнасць (*мал. 2*):

Мал. 2. Абнаўленне фондаў

Па стане на пачатак 2015 г. камп'ютарызавана 76 % агульнай колькасці публічных бібліятэк рэспублікі. У параўнанні з 2010 г., калі толькі 43 % бібліятэк мелі камп'ютарную тэхніку, гэты паказчык выглядае даволі значным. У той жа час, каб адпавядаць міжнародным стандартам у сферы інфарматызацыі, у бібліятэцы павінна быць не менш за адно аўтаматызаванае працоўнае месца на 1 тыс. жыхароў. Сёння машынны парк бібліятэк у 2,7 разы адстае ад паказчыкаў, прадугледжаных праграмай[1] (*мал. 3*):

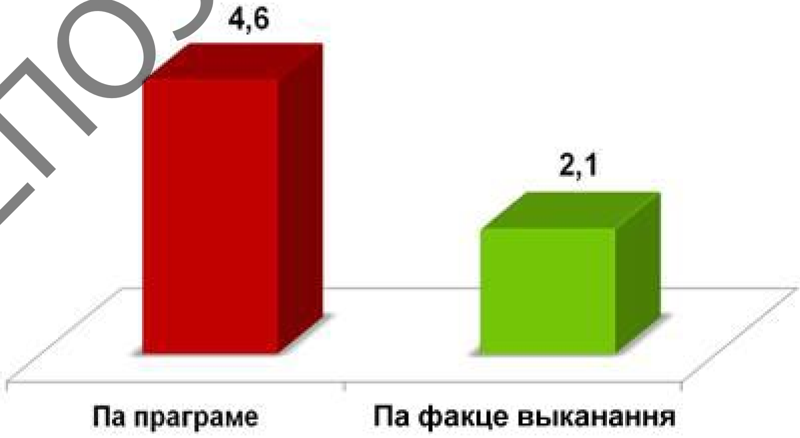

Мал. 3. Сярэдняя колькасць камп'ютараў на адну бібліятэку

[1] У сувязі са змяненнем колькасці бібліятэк у перыяд выканання Праграмы, супастаўленне натуральных велічынь па набыцці камп'ютараў з'яўляецца некарэктным. Таму плануемы і фактычны памер камп'ютарнага парку параўноўваецца шляхам разліку да колькасці бібліятэк у 2010 г. і 2014 г.

РЕПОЗИТОРИЙ БГУКИ

Пры гэтым амаль палова наяўнага камп'ютарнага парку патрабуе мадэрнізацыі. На 1 тыс. жыхароў у сярэднім па краіне пакуль прыходзіцца 0,7 камп'ютара. Да сеткі інтэрнэт падключаны 62 % публічных бібліятэк (18 % недавыкання мэтавых паказчыкаў). Электронную пошту маюць 60 % бібліятэк (20 % недавыкання мэтавых паказчыкаў).

Праведзены аналіз сведчыць, што ўзровень вынікаў па выкананні мэтавых паказчыкаў Дзяржаўнай праграмы «Культура Беларусі» на 2011–2015 гг. сутнасна адрозніваецца паміж сабой. Скарачэнне і рэарганізацыя соцень публічных бібліятэк не пацягнула за сабой значнага скарачэння чытацкай аўдыторыіі і яе актыўнасці. Але інфармацыйна-тэхналагічны стан публічных бібліятэк пакуль не дазваляе гаварыць аб тым, што сёння публічная бібліятэка – сапраўдны інфармацыйны цэнтр для насельніцтва.

Застаўся адзін год да завяршэння Праграмы. На калегіі Міністэрства культуры Рэспублікі Беларусь па выніках работы ў 2014 г. была адзначана неабходнасць надаць больш пільную ўвагу пытанням камп'ютарызацыі бібліятэк. Магчыма, гэта надасць новы імпульс выкананню гэтага мэтавага паказчыка на завяршальным этапе дзеяння Дзяржаўнай праграмы «Культура Беларусі».

Аб зацвярджэнні Дзяржаўнай праграмы «Культура Беларусі» на 2011–2015 гады : пастанова Савета Міністраў Рэсп. Беларусь, 26 снеж. 2010 г., № 1905 : в ред. постановления Совета Министров Респ. Беларусь от 22 авг. 2012 г. // ЭТАЛОН. Законодательство Республики Беларусь / Нац. центр правовой информ. Респ. Беларусь. – Минск, 2015.

РЕПОЗИТОРИЙ БГУКИ